



## POETIKA KAPI, POEZIJA NADE

...I bring so little, my belief in the impossible  
Ewa Sonnenberg, "Heart's road"

Poljska književnost, njena esejistika i poezija pre svega, smatra se jednom od najreprezentativnijih i najbogatijih u evropskom književnom nasleđu. Spadamo u privilegovanu kulturu, jer nam je ovo književno blago, zahvaljujući prevedenim knjigama nezaobilaznih autora, značajnim i zamašnim pregledima i antologijskim izborima – bivalo dostupno tokom decenija koje obeležavaju doba modernosti i evropske i poljske literature – a jednako je tako i kada su u pitanju najnoviji tokovi savremene poljske književnosti.

Nasledivši od istaknutog prevodioca i poloniste Petra Vujičića (1924–1993) kulturnu misiju prenošenja jedne kulture u drugu, te tako i zadatak tumačenja i prevođenja mnogih pesnika koje nam je doajen prevodilaštva otkrio u svojoj *Antologiji savremene poljske poezije* u oba izdanja ove kultne knjige (1964. i 1985), Biserka Rajčić je nasledila, zapravo, obimne i višestruke zadatke praćenja puteva i tokova kojima je poezija, nakon generacije autora rođenih 40-ih, osvajala svoju modernost.

Najuverljivije o tome svedoči antologija *Moj pesnički dvadeseti vek* (Treći trg – Čigoja štampa, Beograd, 2012) za koju skromno, brojkom, priređivač i prevodilac Biserka Rajčić navodi da obuhvata 110 godina poljske poezije – od pesnika sa razmeđe 19. i 20. veka, od perioda međuratne avangarde, do daljih specifičnih granjanja: poezije na jidišu, feminističke i drugih osobenosti razvoja ove burne pesničke hronologije, koja pamti i klasicističke oboje, i duboke i žive refleksije spram umetnosti, filozofije, religije, ali inkorporira u svoje obilje i poeziju pobune i „novog talasa“, vodeći i do osvetljavanja onih važnih pojava i imena koje, nakon pesnika generacijske linije polovine veka, gotovo preobražavaju poimanje modernosti. Stvaralačka smena koju označavaju pesnici rođeni 60-ih, 70-ih i 80-ih godina oslikava novu književnu epohu ukupnog otvaranja društva i književnosti pod zamahom demokratskih promena, tranzicije, osvajanja kreativnih sloboda novog doba, ali i „nove privatnosti“ među poetskim višeglasjem i u gotovo neizbrojivom mnoštvu književnih scena, kulturnih centara, pesničkih programa i manifesta, časopisne i književne produkcije, festivalskih i internet prezentacija, ukazujući na svu bujnost i dinamiku osvajanja modernosti, raznoliku, živu, uzgibanu scenu, otvorenu preispitivanjima.

Jer kada se stišaju buka javnosti i bura senzacije, iskušavanje onog vazda „novijeg“ i daljeg, u oglašavanju svih sloboda i eksperimenata – osnovnu vrednosnu proveru u ukrštanju svih orijentacija i „jezikâ ovog višedecenijskog plodnog višeglasja, predstavljaje svakako ona večna opitna tačka verifikacije – značaj, mesto i značenje jedne pesničke sudbine, njenog poetskog identiteta, važnost njenog pesničkog puta, čak i neproklamovane, ali ostvarene, unutarne poetike, njenog poetskog sabesedništva sa drugima, uzorima i savremenicima, sa epohom – sa vremenom.

U sabiranju ovih tokova, Biserka Rajčić nas obazrivo upućuje na koloplete novatorstva i avangarde, na temeljna značenja novih prodora, ali i na pokušaje, eksperimente i zanose kratkog daha, da bi nam u krajnje svedenim i gotovo ličnim, temeljnijim i stišanijim sveskama „svojih“ pesnika i pesnikinja implicitno i delikatno otvarala one stranice poljske poezije koje čine okosnicu *novog* u poljskoj poeziji. Otuda pojedina pesnička imena, u antologijskim izborima njihove poezije, pa i pojedinačnim autorskim knjigama prevoda, pružaju mogućnost da, iz druge sredine, saučesnički zainteresovani, izgradimo vlastitu predstavu o njihovoj samosvojnosti, mestu i značaju na savremenoj poljskoj, evropskoj, pa i univerzalnoj pesničkoj sceni.

Tako nas *Rečnik mlade poljske poezije* (Antologija poezije poljskih pesnika rođenih 1960–1990; Treći trg – Čigoja štampa, Beograd, 2013), kao i manje obimni ali veoma značajni izbori – koji predstavljaju ono što poljska kritika naziva „novim godištim“ ili „mladom poljskom poezijom“, dovode na sam prag XXI veka i njegove prve dekade. Selekcija *Dvanaest poljskih pesnikinja* (izbor i prevod sa poljskog Biserka Rajčić, *Gradina*, br. 37, 2010) kao i izbor *Najnovija poljska ženska poezija* (*Gradina*, br. 55–56, 2013), dublje i osetljivije izoštravaju fokus, predstavljajući posebnu ulogu i značaj onog poetskog domena koji na savremenoj pesničkoj sceni kreiraju žene stvaraoci, a što ipak nije, kako naglašava Biserka Rajčić, „feministička“ poezija.

U presecima glavnih linija ovih izbora vidljivo se ponavlja tek manji broj imena. Ako se i pojave, u više navrata – poput Dobore Fogel (1902–1942) koja im je na čelu ili nekih drugih – onda je njihov značaj već i time uistinu vidno istaknut, a predstavljen je uz to i biobibliogramima koji ih prate. Time se širi čitalačka optika, omogućavajući da od pesnika u nas već prisno usvojenih, počev od dva nobelovca, ili onih markantnih i kod nas omiljenih, poput Herberta ili Ruževića, do nezaobilaznih u novijoj epohi, poput Eve Lipske ili Zagajevskog (već blisko nam znanih) ukaže i na imena koja tek upoznajemo. Posebno kada su u pitanju pesnikinje. Među njima pak istaknuto mesto, u svim ovim pregledima i selekcijama koje nam je upriličila Biserka Rajčić, izdvojeno je za pesnikinju Evu Zonenberg (1967).

Dvadeseti vek, ili prva stoleća novog, ukupna „tranzitna linija“ ili osvajanje nove avangarde, ženska poezija ili „poezija novih godišta“, ne mogu se zamisliti bez reprezentativnog i posebnog dela ove pesnikinje. Pri tom je izuzetan poetički ključ u čitanju raznorodnosti ove scene koja nam se otvara dala sama Biserka Rajčić, tumač, hroničar, antologičar i prevodilac moderne poljske poezije, napominjući šta je to što ju je u prvom redu zanimalo, u višegodišnjem praćenju tokova poezije dvadesetog veka i njegovih tek nastalih izdanaka – ona zajednička tačka, koja povezuje tako različite individualnosti i onda kada se relacije među njima čine nespojivim, a veze gotovo nemogućim. „Moja antologija, premda je svojevrsan pregled orijentacija i 'jezika',“ kaže Biserka Rajčić u pogovoru antologije *Moj poljski pesnički dvadeseti vek*, „višedecenijski je pokušaj prikaza onog, po meni 'najpoeziotvornijeg' u poljskoj lirici“ (str. 545).

Upravo to *najpoeziotvornije* – ključno u čitanju različitosti – čini i *lični znak*, što, u isti mah, u kritičkoj i receptivnoj optici i vrednosnom odmeravanju, *tvoraštvo* stavlja ispred pevanja, a novinom koju svojom pojavom saopštava i u poetskom prostoru kreira donosi odlučujuću meru *tvoračke različitosti*, spram glasnosti programskih proklamacija, imperativnih zamaha u slamanju svih estetičkih regula i konvencija, ili eksperimentu kratkog daha.

Reč je o slobodi individualnog, posebnog reda, koja se ogleda svakom pesničkom sudbinom i delom ponaosob, doprinoseći jednom virtualnom nizu, overenom onom koherentnošću koja poetski čin posvedočuje u rastvorenom plodu inherentno zasnovane avangardnosti, u poetskom, ili recimo tako – čisto lirskom jezgru – bez deklarativno rekapituliranog azbučnika sloboda, ili unapred programirane i proklamovane stvaralačke opcije – spram kojih stoji umetnički rafinman i sloboda stvaralačkih izbora i lirskih nijansiranja, umetničke sinestezije, koja čini mogućim govor starog i novog. Estetičko dobro, osvojeno visokim nalogom sopstva i duboko motivisanim kreativnim usmerenjem, svojim pregnantnim dobitkom, svedoči o mogućim pomacima u prostoru i vremenu, u poetici zasnovanoj na jednoj sudbini, i poetskom univerzumu sazdanom od sveta i reči, razume se, u svakoj poetskoj individualnosti, te u stvaranju savremenih pesnikinja. Među listovima tog modernog pesničkog nasleđa, moguće je načiniti različite uvide i lične čitalačke izbore, no utisak obnove i učvršćenja samog jezgra lirske modernosti ostaje nezaobilazan. Julija Hartvig (1921) sa svojom slikom ogromnog neba i prljavih ulica grada, dva obzora među kojima teku *reči života*; Uršula Kozjul (1931) sa svetom koji započinje na belom listu papira, kao nabujala voda koja ga, talas za talasom, napaja i stvara; Adrijana Šimanjska (1943) čija je pesma glas usamljene flaute srca, ali jednako tako i božanske zemnosti života („Gloria victus“) iz koje se rađa njen upečatljivi, senzualni verizam i muzička građevina pesme: „Reč kojom se mirim / S Početkom i Krajem kojom izvlačim božansku / elipsu iznad glave Zemlje i upućujem je / čak na suprotni kraj kosmičke provalije“ – neka budu tek neke naznake višeznačnog osvajanja pesničkog jezika koji se poezijom ovih izuzetnih autorki iskazuje i kao poetski novum i kao plodna formula, lozinka koja vodi drugačijem, obznanjućem, ugrađenom u novi i lični pojmovnik, što rađa katarzični odsjaj vraćanja izgubljenog i obnavlja veru u doseg onog naoko nikada pre dosegnutog. Ta strast, avantura, eksperiment, taj poetskim sekvencama ulovljeni život, stih sa stvarnosnom verifikacijom u kojoj plamte i večne, svakidašnjim rutinama prigušene vatre dubinske anamneze koliko i istraživački impuls i zamah ka neosvojenom, mogućem, svedoče o novoj energiji preispitivanja odnosa bića i reči.

Predstavaljući nam Evu Zonenberg (1967) kao pesnikinju i pijanistkinju (završila muzičku akademiju), ali i obrazovanog i svestranog intelektualca (Zonenbergova je doktor filozofije), Biserka Rajčić ne propušta da istakne da su ne samo pisani tekstovi, već i nastupi Eve Zonenberg pravi umetnički „performansi“. Za one koji nisu imali priliku da im prisustvuju, već prve stranice bilo koje od njenih knjiga, a posebno njene zbirke izabrane poezije, otvaraju se kao dokaz jedinstvenog dara „izvođenja“ nove i samosvojne pesničke postavke koja zarobljuje čitalačku pažnju istinskim jezičkim „hepeningom“ – *pesničkim dešavanjem*, dinamikom gotovo po pravilu dijaloške strukture teksta – u kojoj ne govore uvek pesnički likovi – već se konfrontiraju različite dimenzije poetskog govora.

Paleta opazajnog, u dinamičnom preplitanju sa dubinskim ehom – ritam koraka i ritam disanja – reskost usputne refleksije i tanana propratna misao, kao da u svakom novom stihu započinju drugi lirski govorni niz, čineći složenu jezičku partituru, čiji će se tokovi zaplitati i rasplitati, tražeći svoje puteve i oaze – sudarajući se sa porobljujućom haotičnošću i bučnošću „ničeg“ u viziji savremenog sveta – da bi u samom dnu ovog ozvučenog „mondijalizma“ pesme, u drugačijoj tonalnosti, osnovna diskurzivna, po sebi dinamična i raznorodna postavka, dolazila i do tački svog unutarnjeg preobražaja, do malih koncertnih izvođenja

unutarnjih tugovanki, sazdanih od treperenja suptilnog lirskog vokala, neustrašenog monolitom ogrubele ćutnje vremena.

Pesma Eve Zonenberg je tako naporedno nizanje šumora i nijansi reči, koje na procepe nedostajućeg u neposrednoj realnosti, u našem „sada“, odgovaraju senzitivnim refleksom dubine, tek emitovanim a već uhvaćenim drugim zrakom i glasom, koji ga prihvata i nastavlja, poput nota – tvoreći u svojim kapitalnim linijama nekoliko naporednih jezičkih tokova: jezik napetosti koji obitava u spoljašnjem, u onome što nas okružuje; i jezik pritajenog otpora, ili kratkog bleska infiltriranih komentara; a onda pak i onaj posebnog reda, koji se stišava u regionima mislenog, osećajnog – kao posve novog izvorišta, fundamenta pesme, koji se pretvara u njegov uzvišeni duhovni prošnjaj, njegovo nebo.

Tako je „jezički spektakl“, ili blesak jezičkih dimenzija u stvaralačkoj misiji Eve Zonenberg istovremeno i sudar sa neprikrivenim konfrontacijama slika, zvučnih anotacija, i napokon smisaonih određenja, kojima ova poezija eksklamativno progovara, poput praska, dok u drugom, neprekinutom toku svoje podtekstualnosti, teži za oblikotvornim usklađenjem, koje zavodi transparentnošću, dinamikom same tvorbene pulsacije, čežnje za zamišljenim, koje zaposeda najznačajniji prostor pesme pre naznakama o fatalnoj neophodnosti, nego proklamovanim ciljem, te se svakim delićem muzičke fraze i njenog otkrivačkog dosega obelodanjuje kao novo, u jezičkoj i iskustvenoj strukturi pesme – životvorno.

Čak i onda kada ne imaginira niti uspeva da dosegne „celinu“ svog poetičkog projekta, to obnovljeno nastojanje da se umakne hermetizmu praznine, klopci, samo putovanje već oglašava i kao smisao puta – koji čeka da se obznani u drugoj atmosferi, drugom intimnom pejzažu, stihu drugačije tonalnosti. U igri više tekstualnih ravni i muzičkih nizova pesma sugerise nedovršenost u nekoj prekinutoj stihovnoj frazi – da bi se nastavila u iznutra građenoj smisaonosti na opozitnoj strani ovog putovanja, koje se ne može do kraja spoznati niti objaviti u svojoj finalnoj verziji. Jer ne poznaje definitivni oblik. Nema kraja.

I tamo gde je u izuzetnoj senzibilnoj i kompleksnoj realnosti pesme vidljiv taj nedovršeni rez, nalik na prvu ogrebotinu iz detinjstva, što ne zaceljuje, narastajući u ozleđenost „svetom“, kao nezalečenom ranom – od prve pesme izbora u knjizi *Neuračunljivi* (Kuća poezije – Udruženje Poljaka, Banja Luka, 2016) Zonenbergova sa taktom i znanjem genuinog majstora *velike melodije* iznalazi svoju samoodređujuću, inicijalnu filozofemu, odgovor, i naporednu moć preobraćanja pobune u čist i iznova otkriven lirski ton pesme. Kao kad umesto oborenog ili nepostojećeg gnezda spoznaje postojanje krila. Njen „Uvod“, ili početak, stoga je „poljubac u sunce“: „Bajkovit zračak u ustima / pijuckao je detinjstvo kao eliksir mladosti / U saksijama cveće je saznavalo vlagu prekinutih rečenica...“ I kada govori o opasnom i opakom daru jezika, ona će već biti na putu – onom stvarnom, gde „putujem koncertiram govorim stihove i Šopena sviram“, ali i tvorac „lične fikcije“, u istoj i istoimenoj pesmi: „Ritma radi prelazim granice država i transcendencija / poput neočekivanog gosta izdaleka“ – ali, još određenije, kompleksnije i zrelije, ona biva autorka dva značajna „Unutrašnja manifesta“, koji imenuju i njen poetički zaštitni znak: jezik, kao *put, i jedro*. I najposle, tu je onaj važan unutarnji prevrat, koji pesničko iskustvo obasjava iznutra: „nemam para ali imam nadahnuće / metafizičko predosećanje onoga što će se dogoditi / i tako se dogodio prerađujem papir / u čistozlatni osmeh Šive“ („Unutrašnji manifest I“).

Jer u realnosti jezici su ustinu đavolja rabota, kao što se i rađamo u nemerljivom haosu. Ili bar u sivilu, odsustvu boja i sazvučja – u infernalnom, poništavajućem odsustvu samog čula za drugost, iz kojeg se dà isplivati i iznaći stvaralački ego, jedro za olujni put kroz okean čak i vlastitih hipersenzibilnih čulnosti i fikcija. U više naporednih i raznostranih nadahnuća, u umetniku Evinog kova, taj stvaralački ego sluti i osposobljava sinergijsko dejstvo kreativnih partitura – onoga što potiče iz pokretačkog, vitalnog ustrojstva, kao i onog drugog, podarenog snazi unutarnjeg instrumenta, *lire* – što više nije mitska, „spuštena s neba“, već je kao potpuni odgovor „demuzikalizaciji sveta“ – da upotrebimo taj sjajan i inspirativan termin esejiste Rišarda Pšibilskog (1928) – sazdana integralnom snagom liričnosti: podjednako osetljive i dejstvene strane kreativnog bića – da njome redefiniše čitav unutarnji prostor lirskog ja, stavljajući ga na novi probni kamen, pred poetski projekt postavljen kao početak vlastitog stvaralačkog sveta. U isti mah, iz te nove, unutarnje, inicijalne tačke, razvija se i implicitni traktat o mogućem ishodnom mestu umetnosti, koju su tek minuli i tek započeti vek ostavili u spektaklima bučnosti i besmisla. Mestu gde može preživeti lepota, a da umetnost ne zanemari golu i grubu sliku realnosti, o koju se saplićemo, niti njen dublji, iskonski, vitalizam koji začarava, ali i ona druga perspektiva, koja će posvedočiti o trijumfu neposredne, iskustvene i mislene *poetske priče* kojoj je pretekst i ulog otkrivalačka avantura većitog putnika, a čije je pokriće verodostojnost one melodije kojoj se stremlji, a koja se osvaja iz dubine, kao disanje. Ulog i cilj tu čine saglasje: *potpunost jednog* – integralno stvaralačko biće, celokupno iskustvo – sav život.

U jezičkim cezurama, koje su poput novog udaha stiha i pesme, i koje destabilizuju i poništavaju svaku omeđenost strukture poetskog teksta kao unapred predviđenog kanoana, Zonenbergova nalazi opitna mesta rađanja novih formi, ali i specifičnog iskustvenog i stvaralačkog pročišćenja. Tako njena *poetika kapi* – sićušnog ogleдалa – sabira refleksije spoljašnjeg u jasan i munjevit unutarnji odgovor gorčinama neostvarenosti, i hrabro i resko ga ispostavlja pre svega svom vremenu, tako rečito oglašenom u *Imperiji suze* – izboru njene poezije od 1995. do 2005, zahvaljujući kojem smo je prvi put temeljnije upoznali (Treći trg, Beograd, 2006). No tome će uslediti i nove niske kapljica – ljubavnog znoja ili salive poljupca i zanosa Drugim – u izvanrednoj dvadesetčetvorodelnoj poemi „Milanska kiše“ (*Rečnik mlade poljske poezije*), selekcije *prozira* koji ostaju iza zamamne „kiše ljubavnih noći“ kao vidljiva i dublja žudnja za onom kapljom što se rađa izvan „horizonta telesnosti“ – u neprekidnom preispitivanju krajnjih granica bliskosti, dodira sa Drugim, tim opsesivnim motivom dubinskog razgovora i spoja sa neistraženim Ja sopstvenog bića, i sa neotkrivenim Ti, u sebi, ali i u mističnim prostranstvima „sveta izvan sveta“, što se u kaskadnim strukturama novih metamorfoza ovog lajtmotivskog niza pretapaju u bestelesnost žudnje, potragu za ljubavlju „celog prema celom“, uzdižući je kao priziv iskustva posve novog reda, u horizontu metafizičkog neba.

„Vezivna kap svemira“ u stihovima Eve Zonenberg tako je uvek ponajpre pobunjenička drama, prenosnik „subfebrilnog stanja“ istoimene pesme: traganje i žudnja, tenzija neostvarenosti, ali i velika (sve)ljubavna neutaženost, kojom ju je „apejron ljubičaste kose imenovao kraljicom“. Potraga za bezgraničnim, neuništivim.

Tako u njenim modernim ritmom i tonom obojenim pesmama, „grad u kome nisam bila“, ili onaj u kome bi trebalo biti, postaje dvoznačna slika životopisa, ali i metafora stalnog

pomeranja, izvan granične crte dve iskustvenosti: *znanja* i *saznanja* – kojom dve različite usamljenosti njenog bića započinju razgovore pod unutarnjim svetlima *velikog puta*, u prevođenju stvaralačkog erosa u ozračje zena i samospoznaje, u minucioznim intimnim pejzažima duše, gde se odbleskuje, u svetlosnim obzorima neprekidnih promena, čitav svet: njegove napete strune, ali i njegov – iz drugih fundusa sopstva drugačije emaniran – poseban, gotovo lebdeći, a prisno osvojen, tanan i proziran obris suštastva.

Vrhunac ove poetike, gotovo sasvim prirodno, predstavlja poetski dijalog sa pesnikom Bašoom. U „pismima“ Bošou i njegovim ovde poetski imaginiranim odgovorima, koji emaniraju njegov stvaralački duh i mudrost, ovaj gost iz prošlosti postaje savremenik, koji na uznemirena, usplamtela pisma prepuna pitanja i nedoumica odgovara, začudo, iz istog pesnikinjinog „sada“, bivajući i uzor i podrška iskustvenom otvaranju posebnog reda, senzibilnog upisivanja u bogatstvo životne jednostavnosti, postajući i učitelj i sabrat u osvajanju životne *filozofije puta*.

Prožeta duhom epohe, „izgladnelim do nevidljivosti“, poezija Eve Zonenberg, u novim cezurama njenog stiha, tako dobija odlučujući zaokret. Upravo na talasu promene, u duhu filozofije Dalekog istoka, kontemplacije i zena, i „udah pesme“ sred jezičkih cezura zadobija posve novu smislenost, koji u svakoj kapi žudnje dotiče punoću *poetske* iskustvenosti. Kao da onaj svežanj ključeva, „od kojih nijedan ne odgovara današnjici“ („Luda“, *Imperija suze*), napokon otvara, jednu za drugom, vratnice sopstva, ostvarujući dubinskim spoznajama postojanja i bića i razlikovanjima „sebe od sebe“, onu bezmernost kojom „tekst bez vlasnika“ stiče ideogramsku strukturu usklađenosti *pokreta* i *daha*, kao izvorište tišine koja govori nijansama svojih neposrednih značenja – *prozrenjem* – što daleko za sobom ostavlja i raščinjava onu kamenu težinu osećanja budućnosti, „celokupno očajanje“ pređašnjeg ja, preneto nizom stihova knjige *Imperija suze* kao nerazorivo jedinstvo.

Svetlosne nijanse, od koje bi svaku sam Bašo nazvao „svetim ushitom“, pridržavaju dubinsku svetlost ovih stihova, koji su iznova jedan vid odgovora onim „kišama na smrt ućutkanim“, koje Zonenbergova vidi kao znamenje svoje epohe.

*Naš XX vek trebalo je da bude bolji od prošlih. / Ali to neće stići da dokaže, / ima izborane godine, posustao korak, kratko disanje. / ...Ko je hteo da se raduje svetu, / taj se nalazi pred neostvarivim zadatkom*, pisala je u svom „Kraju veka“ Vislava Šimborska. Ali šta je poezija, da dodamo namah i onaj angažovani i uvek poetsko nadahnut stav Adama Zagajevskog, ako ne „neravnopravan dvoboj između misli za koju ne znaš odakle dolazi i sveta, tela, nasilja, rutine, kolektiviteta. Dvoboj između misli, usamljene u svojoj nematerijalnosti i beskrajno bogatog, često brutalnog, a ponekad i trivijalnog sveta koji ima svoja godišnja doba i istorijske epohe“.

Šta je poezija ako ne upravo to Veliko vreme. I kada jedna evropska pesnikinja s početka novog veka za svog sabesednika prizove pesnika davnine, upravo se to Vreme obelodanjuje kao veština življenja, u kojoj je blistav i sam život, sav u titraju čulnosti i promene, u visokom i niskom, na Mlečnom putu i u tragovima u snegu, u grobovima, ili na putnom ležaju; u svojoj ogoljenosti – jednako tako svom suštastvu. Šta je, ako ne ta svetlost pridržana drugom svetlošću, poetske kontemplacije, i revitalizujuće snage opstanka, osvojene iznutra.

Poetski subjekt Eve Zonenbarg sav je u znaku, zamahu i obnovi tvorbene snage bića. Onaj prostor pesme koji je za svoje vreme i za ukupnu liriku osvojila njena poezija. Jer šta



je pravo umetničko delo, ako ne, kao što to promišlja vodeći pesnik i predstavnik jednog od najznačajnijih avangardnih pokreta u Poljskoj, Julijan Pšiboš (1901–1970) – do taj „psihički veoma osnažen život, poput sočiva koje sakuplja sve zrake života i tim zracima ne pali samo ljudske umove, već i srca, i maštu i volju“. Šta, ako ne nedosežnost, vidljiva tek kao stanica na putu, Budućnost sadašnjosti, koja susreće celokupno vreme. Kao u pesmi samog Bašoa: „U dalekoj luci Vaka / najzad sustigoh / minulo proleće.“ Dosegnuta, dakle, daleka tačka na putu, što sustiže i Vreme, jer mu vraća sve neopaženo, neshvaćeno, izgubljeno.

Dijaloška kutija, šumor dve „usamljeničke tuge“ koji se čuje iz Evine *Godine ognjenog zmaja* – odnosno, njena pisma Bašou, koja imaju svoj „odgovor“, što ohrabruje i krepi onoga ko pisma šalje – razgovor je sa dugo traženim sabesednikom, gde se mudrost i tišina, nemir i tuga, iskustvo i forma, susreću u poimanju *večnosti promena*, u smisaonim nijansama umetničke i spoznajne anamneze, poput zen iskustva – presekom trenutka. Ova mala liriska škola duhovnog jedinstva, u kojoj samostalnost i prodornost pesnikinje novog veka svoju čežnju za odgovorima, kao i svog saputnika i sagovornika u svojoj poetskoj fantastici pronalazi u vrhunskom protagonistu poezije starog doba, fascinantna je izvedba dosega pesničke sublimacije, iza koje stoji zlatni ulog: sigurnost istrajavanja na putu, oličen onim Drugim; očekivana punoća životne i filozofske esencijalnosti, višestrukost znanja, kojim se provociraju i traže odgovori, sa sigurnošću da će oni, kao vrhunska duhovna ravnoteža, uistinu i stići, uz neizgovorena obećanja da se razgovori, kao i sve dubinski zasnovane poruke, nijednim odgovorom, ne završavaju.

Jer Bašo, glavni protagonist ovog poetskog traktata o bliskosti i slobodi, višestruko je Ja – štaviše, u njemu je ono pesnikinjino traženo, drugo Ti. U realnoj biografiji, nosilac više imenâ i sudbina: naslednik samuraja, iz provincije Iga u zapadnom Japanu, imenom *Macuo Kinsaku*; u službi kod neznatno starijeg gospodara i pesnika Todo Jošitade (Zengin) i njegov učenik; početak u izučavanju haikai-azbuke, sada već sa imenom *Macuo Munefusa*; potom pesnik na pragu zvanja haiku majstora, u istočnoj prestonici Edo, koji pesme objavljuje pod imenom *Tosej*; blistavi znalac klasične škole ovog žanra, ali i animirani „avangardista“, koji snažnim uplivom novog menja klasičnu versifikaciju, a pod uticajem kineskih mislilaca, i ustaljene običaje života haiku majstora, budući da se pod imenom *Bašo* odvažuje za život putnika i pustinjaka.

Bašo je, naime, ta željena pesnikinjina personalizovana riznica koja znanje pretvara u čin spoznanje – u njemu su drevnost religije, misao taozima, budizma, konfucijanizma, šintoizma i zena – te zlatni nanosi poezije stare Kine i Japana, ali i dah promene, u svakom danu i trenu, dok onaj stari dogoreva poput žara, a pesnik sam sebi biva tek senka gosta u kolibi.

Zaspao pod stotinama dugih majskih kiša, večiti *učenik i učitelj*, Bašo je, u poetskoj filozofiji Eve Zonenberg, morao biti izabran. *Poetika kapi* Zonenbergove u njemu je našla dvojnički odraz. Suza, ili kišna kaplja, u zbiljskoj poeziji Bašoa, pojavljuje se kao poetsko vezivo, između prekida njegovih stihova, posebno u prelazu između kratkih opisa prirode, trenutka dana, ili godišnjeg doba, i onoga što ih sublimira u unutrašnji doživljaj. Majske kiše (po starom kalendaru) u Japanu pretvaraju se u čitavo kišno doba i traju mesec dana. Suze pak počinju neznanu kad, i ne završavaju se. Obeležje su drugih, unutarnjih sezona, i nemaju vidljivi oblik – one su put *unutarnje tuge, istine saznanja*, poput onih golih kostiju, Bašoove pesme, što vidljive su u trenu kada se u telo upija vetar.

I ta kapljica stvaralačkog dodira u vanredno razrađenom, senzibilnom, imaginarnom dijalogu Eve Zonenberg, prirodo je odabrana – kao reč na putu od jedne do druge stvaralačke filozofije, koje podjednako istrajno traže *kapljicu dodira*, kao jemstvo gradnje jedine pouzdanosti u svemu krhkom, prolaznom, grubom, a nepouzdanom. Kao snagu osećanja, volje i duha, dve udaljenosti u vremenu i prostoru, koje su se primakle shvatanjem postojanja, jedinstvom onih višestruko zasnovanih i višestrunih senzitivnih moći poimanja nijansi života i sveta, te suštinskih obrisa postojanja u vremenu, koje zapaža, i u pola glasa i tona jedino još iskazuje poezija. I kao svežinu one uvek nove strane poetskih istina, koju doseže u svom pesničkom habitusu novootkriveno i osnaženo poetsko biće.

Čak i kad je imaginirano u drugom, pretpostavka je vlastite unutarne mnogolikosti – spektra raširenog i nijansiranog sentimenta i misaonosti, što u Drugome čini vidljivim Ja, a u njemu beskonačnost drugosti vlastitog Ti, koje će ga razumeti, kao da zakoračući u svet, i vreme, stupa istovremeno u tajnu univerzuma i enigmu vlastitosti. Saznanje da „svaka suza menja obličje sveta“, koje Eva Zonenberg pripisuje Bašou, sliva se u drugo, jednako dragoceno da „Realnost je zrno pirinča među crnim štapićima drugih svetova“. Ovo viđenje kapi, saznanje kapljom, i najposle mogućnost *prozira*, sa njom, uz nju, i kroz nju – inicijalni je podsticaj i vrhunsko znanje pesme koje spaja dva pesnika, kao dve različitosti u vremenu, čineći tu distancu nepostojećom, u svakom času iznova pokretačkom, punom, i u svojoj filozofiji stvaranja i saznanja jedinstvenom.

Svoj raskošno poetski imaginiran odgovor *demuzikalizaciji sveta* Eva Zonenberg ovim pesničkim ciklusom sažima u ideju koja je prisutna u celom njenom poetskom delu, a koja otvara suštinska pitanja individue, epohe, društvenih promena, dajući im dijagnozu posebne insuficijencije: *izgubljenog sluha* – za sve u vremenu izgubljeno, za ono što je u čoveku opustelo, ili pak za ono što ga čini lišenim instrumenta govora i pevanja – usamljenom i golom planetom.

Ja i Ti Eve Zonenberg stoga nisu drugo do izoštren sluh za različitost, ono što svet uistinu čini mestom opstanka, pajzažom koji višebojnošću odražava suštinu pejzaža, a u čoveku suštinu čoveka, u ideji doma vidi zbiranje mudrosti svakog načinjenog koraka, i puta, a u sveopštoj zbrci vremena, tihom mudročću obnavlja osnovne zakonitosti sveta: njegovu promenu.

Na početku beše reč. Za Evu Zonenberg bi se reklo, možda – zglasje. Višejezičnost jezika. Ona preovlađujuća moć koja će savladati iskonskog neprijatelja – prazninu – realnošću svoje potencijalne, oslobođene i sveprožimajuće snage. To je u isti mah onaj realni i imaginarni transfer koji poeziju čini moćnom: biti tamo gde nismo bili. Prevrednujući time poznate estetske koordinate, umakavši, energijom spoznaja, svakom obrascu, u iluminantnoj energiji novog. Čak i kada je to „novo“ zapravo samo empatijska širina, koju najčešće ne podrazumeva naš sivi, iznošeni kaput, niti koža na koju smo svikli. Treba pročitati Evinu neobičnu pesmu, molitvu da spozna greh („Ljušćenje jabuke – savremena verzija iskušavanja“). Jer ono čega se ova pesnikinja nipošto ne odriče jeste neposrednost znanja, zanos i zamah čulnosti, iz kojih se rađa prosvetljujući trenutak, nova dimenzija razumevanja, bliskosti sa onim što teče u svojoj nespazhenosti, i prolazi, tako nepravedno i beznađežno neimenovano, u svoj neprocenljivosti svojih važnosti – svake ponaosob, i svih, koje tvore naše životno nasleđe. Treba ih spoznati, i pamtiti, kao onu „Sezonu jabuka“, opisanu u tek



nekoliko reči misaonog i moćnog liričara i esejiste Jaroslava Ivaškjeviča (1894–1980): „Proživeti visoko i nisko, proživeti lepo vreme i lapavicu, proživeti početak i kraj, proživeti susret i rastanak. U tom se sastoji spoznaja dobra i zla, u tome se jednostavno sastoji život“ (*Antologija poljskog eseja*, priredila i prevela Biserka Rajčić, Službeni glasnik, 2008. str. 34).

Zapravo to je onaj smisao koji povezuje lepo i uzvišeno, a koji emanira filozofija zena, koja je tako prirodno uslovila i pokrenula zamišljeni dijalog Zonenbergove sa Bašoom. Jer, ne zaboravimo da jedan od njegovih najvažnijih stavova glasi: „Važno je da ti duh bude visoko u svijetu istinskog razumijevanja, a da pri tom ne zaboraviš vrijednosti onog što je obično. Uvijek traži istinu ljepote, svaki put se vrati svijetu običnog doživljaja“ (Vladimir Devide, *Japanska haiku pozija*, Cankarjeva založba, Ljubljana – Zabreb, 1985, str. 86).

*Istina razumevanja*, recimo to na jednostavniji način, najsublimnija je i najnasušnija podloga humanog iskustva, ali i traumatska tačka vremena koje živimo, koju Eva Zonenberg najosetljivije registruje, i kojoj je spremna da odgovori svim stvaralačkim sredstvima, senzitivnim, istraživačkim, duboko ponirućim unutarnjim pokretom, praćenim lucidno, strasno i umno oslikanim paletama sopstvenog bića. Bojama koje su tu kako bi ih razumeli drugi, i kako bi dotakla druge, na putu u dublje saznanje, u samo biće. Ta linija u novom dobu, kako Zonenbergova neizmerno mnogo puta stihom registruje, iščezavajuća je, na samoj margini prirodne i polenski plodne, razastiruće lepote, a upravo je ona prva i poslednja odbrana smisla. Iza nje može postojati, u svemiru ljudskih sudbina i bića, još samo kataklizmičko ništa. Stoga je utkana u veliko slikovno platno, pred koje svoje i naše vreme postavlja pesnikinja. To je i njen poetski svitak, nasleđen od prošlosti, zaveštan budućnosti.

Evina sposobnost da u sebi samoj bude i Ja, i Drugi, i muški i ženski znak pisma, i greh i pročišćenje, zbiljski zaokret i tegoba promene – kojih se samodovoljnost naših aktualnih stvarnosti i pragmatičnih izuma kratkog daha tako predano klone – njenom drugačijom optikom i osećanjem hrabre i bude nadu. Jer „Čak u kratkom delu, ako je pravo umetničko delo“, da navedemo ponovo Julijana Pšiboša, esejistu i pesnika čija je poezija, kako napominje Petar Vujičić, bila i ostala „veliki filozofski događaj“, „postoji dah celokupnog života“ – ono što nazivamo umetničkom istinom. A ona pak uvek traži nov način osećanja i etičkog vrednovanja. I u onoga ko ga stvara, i u onih koji ga primaju. Jer „Navike, želje i ljudske emocije su konzervativnije od svesti“, piše Pšiboš („O pojmu 'avangarda'“, u: *Antologija poljskog eseja*, izbor i prevod sa poljskog Biserka Rajčić, Službeni glasnik, Beograd, 2008, str. 53). „Vaspitati novog čoveka ne znači samo promeniti njegovu glavu, već i srce, pravac njegovih želja i težnji.“ A bivajući u svom vremenu, i izlazeći iz njega, kritičkim spoznajama i stvaralačkom invencijom, kreirajući, poput velikih avangardnih umetnika, svoj odgovor sadašnjici, Eva Zonenber podsticajno imaginira upravo te nove/stare, moguće tačke suštinskog opstanka. Egzistencijalnog i stvaralačkog. Njeno kompleksno pesničko Ja zapravo govori kako je sićušan i izgubljen čovek u istorijskim menama, u ukupnim zabunama svojih epoha i sezona, koliko slep za nedovoljnosti, i praznine što ostaju iza svega izgubljenog, koliko je i sam nespazhen, neotkriven, u velikom prostoru postojanja. Ali, u isti mah, i koliko je snažan u magičnom krugu osećanja, misli, u kojima postoje Ja i Ti. Šapat Evine pesme, prepun ljubavi i bola, ona potpuna suprotnost užasavajućem kamenu tišine, u kome „vazduh njuška omiljeni miris krika“ („Bukteći tramvaj“) najlepša je varijanta govora, jer tu je onaj

„ko dopričava pronašao samog sebe“. Biti taj drugi, znači imati Drugog, kome zaveštavamo pun život, koji zarad njega pronalazimo. Kao Jezik, Muziku, Događaj i Trajanje.

Vrhunska, podsticajna jednostavnost Bašooove filozofije – biti putnik čiji je dom put – postala je drugo, pesničko ime za prelete duše, nemir u dubini jezika, koji je istovremeno slikovni, poetski, muzički, monološki i dijaloško upitni, razgovorni, suštastveni. „Dragulj Jedinstva“ – identitet koji je paradoks, i koji kao takav ne zamire, upravo zato što čini „slatku uniju iskušenja i slobode“ („Sedmi dan svetkovati“) i što na njoj počiva.

Do vrha ispunjena smislotvornim nijansama, u *Godini vatrenog zmaja*, velika poetska avantura Eve Zonenberg u njoj se ne završava. Kao što je u njoj našla potpunu razradu onih težnji koje su nagovestile pesme „Pogovor“, „Lavender Street“, a posebno pesme iz odeljka *Pisano na pesku*: „Koliko latica ima cvet rascvale jabuke“ i „Ceremonija kuvanja čaja“. Probijanje kroz zemlju stvarnosti, teško je, tegobno i košmarski nestvarno – neprestano nam govore ti stihovi – sve dok ne spoznamo da postoji i „onaj lepši deo“ nas, „uzdignut iznad zemlje“. Znanje preobraženo u „govor sveta“, gde „Ljudi su sećanje. / Šušte među nama kao lišće čaja. // Između susreta i susretnutog.“

Misao vodilja i potpora kreativne istrajnosti Eve Zonenberg uostalom i jeste *Živeti duže za jedan stih*. Jer bašooovski osvetljen monaški i sabatski prostor disanja pod nebom i nije drugo do poetski suptilno markirana stanica u vremenu, trenutak kao stihovni mlaz svetlosti, obasjano postojanje, u kojem majstorstvo zaustavljanja svakog trenutka u sebi jeste znati kakvog je ukusa „kap istine“, „kakvog je ukusa kap osećanja“.

Razlistavanje unutarnjeg šapata Eve Zonenberg u isto vreme je „uočenost“ vlastitosti, iz druge optike, druge perspektive, i drugim čulom – *dopisivanje sebe* – koje od ranih zbirki poetizovano čežnjom za drugim podstiče posebnu stvaralačku motivaciju Eve Zonenberg. To je ona raskošna razrada mogućeg otkrivalačkog impulsa, sagledanja svake pojedinačnosti, sposobnost koju nam je stvarnost novog vremena uskratila, a kojoj je Zonenbergova posvetila čitave slapove svojih otrežnjujućih reči, tražeći mogućnost da umaknemo uskogrudom smeštanju života u „lažni kostim“, a jezika u „komercijalne metafore“ – u tamnicu bivanja i reči.

Biti Ja i biti Drugi novi je identitet i pesnika i pesme, koju poetika kapi usaglašava, prevodeći govor kontradikcija u svet spoljašnjih u unutarnjih binarnosti, kojima je moguće uspostaviti vezu i sklad. Tako se poetski diskurs Eve Zonenberg, u njegovim metamorfozama, može čitati kao svakidašnja drama postojanja, ali i poetska studija o *tvorbi značenja*, proces u kome znaci koje stvaramo, otkrivamo i ostavljamo na svom putu, čini i znakoviti put komunikacije, i napokon, otvara budućnost sadašnjici ili nasleđu. Onaj koji svoje rodno mesto ima u preimućstvu umnoženog sebe, obilju spoznaja, senzacija i kontemplacija – *homo poeticus* – koji poznaje obime vremena i prostranstva, ali i vrednost svake vremenske i prostorne truni, čovek iskustva, čuvstva i vizija, „drug i saputnik ljudi“, vitmanovski „zadahnut“ posebnošću mnoštva, („govorom stvari napunjen, i tananom stvari napunjen“), ali sa svešću o vrednosnoj ekumeni jedne jedine kapi, ili, kako peva Vitman – dodira „od kojih treptim u drugi identitet“, ne iskazuje drugo do premoć i preosetljivost, čiji identitet čini raznovrsnost, i raznostranost sopstva, potraga je za odgovorom na svako ja, bivajući svakad neko drugo ti, koje tvori onaj duh, „beskonačan i omnigenozan“, gde, pevajući o sebi, ovaj pesnik profetski peva o viziji sa kojom se hodi kroz vreme, imaginirajući sutra, kao hipotetski obuhvatno, potentno, moćno, iako prenosivo tek osnovnim vrednosnim česticama

koje stvaraju i čuvaju svet. Biti pesnik svog života, uostalom, kako je govorio Niče, u poetičkom i stvaralačkom angažmanu Eve Zonenberg znači biti *pesnik života* – što ne znači uvek jednakost između polja žudnje i polja viđenog, nasleđenog, doživljenog. Pomiriti ih, u neposrednom stvaralačkom stavu i činu, neminovno znači učvoriti ih u njihovoj prividnoj nejasnosti i nerastumačljivosti.

Upravo onako kako je braneći „nejasnosti“ poezije, poetsko poslanje tumačio Danilo Kiš, još 1960, u svom nezaobilaznom eseju „Obrana poezije“. Pesnik se ne zadovoljava logikom koja od logosa može da obuhvati tek „jedan neznatniji deo, a taj joj klizi kroz prste kao pesak“, niti jezikom koji je nedovoljno precizan i sveobuhvatan, te odjekuje poput „praznog okvira, ljuštura“, dok slike bitnosti iščekavaju izvan njegovih granica. Pesnik prihvata samu reč, makar stoga što je to osnovna jedinica njegove imaginacije, nastojanja da do suština dođe upravo kroz jezik, koji u isto vreme precizan i transgresivan, oživljava u svom starom/novom svojstvu, u novim spojevima „atoma“ novog jedinstva, genezi smisla, u dimenzijama gotovo mitskog, a koju bismo na osnovu velikog jezičkog opita Eve Zonenberg mogli nazvati i neoavangardnim. Između ličnih težnji, ili opšte filozofije čoveka i prirode, kako pronicljivo navodi Kiš povodom kompleksnosti modernog pesništva i napose Bodelera, stoje i „živa i žestoka moralna patnja jednog vremena“. Jer, uostalom, po-etika i zaslužuje svoj termin po tome je istovremeno etika, religija i estetika. Izvođač najtananije muzike govora, pesnik, tako zaista produkuje, ostvaruje posebnu i veoma složenu duhovnu „izvedbu“, u spoju i oprobavanju kreativnih snaga, u pokušaju se „ostvari sinteza bića i poezije“: ideja nove etike i estetike. U tom pak pogledu poezija je ništa drugo do, kako zaključuje Kiš, *permanentna revolucija*.

Do kraja iskrena, i kada ne izbegava da inkorporira u svoj poetski govor sfere krajnjih vrednosnih udaljenosti u filozofijama modernosti, koje tumače suživot šokantnih polja razlika, kao regularan, i neizbežan – ugnežden između polja ne-vrednosti i odsustva vidljivog smisla, Zonenbergova ne odustaje od promocije one filozofije senzibilnosti i neposrednosti u autentičnom osećanju realnosti, koja je drevna, koliko i uvek željena, a koja upravo u prazninama demoliranog poretka vrednosti i izgubljenog impulsa životne logike traži svoje uporište u prizivanju osobenog reda, rečnika i smisla, koji povezuje poeziju svih vremena u stvaralačkom napretku, umetničkom hodu i preoblikovanju uvek istog poriva a različitih evokacija, dalje od uhdanog, i bliže mnogosmislenom, u poljima imaginiranja, i otrežnjujućeg i osetljivog beleženja suština. Tankim i finim nitima takva pesnička reč uspeva da poveže poeziju različitih epoha, obznajući sećanje na primarno – kreativni impuls i filtraciju, stvarajući onu *udaljenu blizinu sopstva, poetsku melodiju kao eho duše*.

Eva Zonenberg je sačuvala taj san „bezdomnih“, da prisvoji reči, koje bez nas ostaju izvan svakog prostora, i mogućnosti da ih izgovorimo, sve dok ih ne „nahranimo snovima nemogućeg“. Razlika između stvarnosti i sna, svega onoga što se nazire u daljini, i jasnost onoga što nas zbunjuje blizinom, zahteva posebnu osetljivost ravnoteže, čiji je ključ srce, ali i je srce u isto vreme i put, kojim se traži središte disanja – bilja, zemlje, univerzuma – kao dom duše.

Uvek drugde, ta čežnja ne zamire, i to je jedino saglasje u nama, koje ispisuje novi trag nemira i harmonije, jer kako kaže pesnikinja, „ono što je van nas ostaje u nama“. I svaka čestica mnoštva, one neprebrojnosti koja sadrži pojedinačno, odlučujuća je, jer nas izvodi

iz nas samih, i utvrđuje nas u jedinstvenosti sred mnoštva, zna za njegovu bezgraničnost, ali i sopstvenu mudrost srca – koja je u otvorenom polju, u bezgraničnosti puta. *Dajem ti reku*, kažu njeni prelepi stihovi posvećeni majci, koje sam čitala u engleskom prevodu (pesma "Heart's road"), *kako bi znala da jedna kap čini sve drugačijim*.

Evina poetika kaplje, apologija je najtananije snage na kojoj počiva svet, uzdižući se ka salomljivim visinama, ili se trošeći u praznom hodu, ali utvrđujući se i obnavljajući u *nemo-gućem* svoje unutarnje prirode, snazi svoje prozirnosti. Dodirujući, kao u iskonskoj pesničkoj fantaziji, u svakom trenu, drugi i novi oblik sebe, i transparentiju, granicu koja se svaki put iznova rastapa u beskonačnosti puta.

„Trčim ka svakoj reči kao na izvor s vodom“ – kaže jedan Evin stih. Ali taj izvor upravo jeste *kap koja menja obličje sveta*. Iznutra, kao suza, ona je uvek drugo, moguće, snažnije Ja. Jer snažna refleksivna linija ove poezije, koja je prisutna u novijim Evinim pesmama, sanja potpunu, možda nedosežnu pesmu – sklonište – koje hologramski spaja energije koje se razilaze, a koje nije teško spoznati kao čovekov usud, beleg i ožiljak nevidljive rane – čovekovu sudbinsku određenost, usamljenost pod zvezdama, ali i susret „svemira sa zrcem peska“.

Jezički spektakl Eve Zonenberg pokazuje se kao spoljašnja odežda njenog značajnoj jezičkog i pesničkog poslanja – budući da je poetska višejezičnost ove pesnikinje zapravo sazdala *Planetu jezika*. Sanjati, a umeti setiti se života, imati tu reč koja pamti i začarava, znati za njenu radarsku moć osvetljavanja, ali i njen nanotehnološki zapis, njen smišljeni „delikt“ – „manevar u paklu navika“ – njenu strast, koja prekoračuje granice polova, unutarnjih i spoljnih zabrana, i unosi se u raščitavanje kopija i „traganje za originalom“ – sve je to osnaženi, savremeni zavet poetskog pisma, svitak koji Zonenbergova, neprekidno, uvek iz druge tačke, otvara, a koji nema kraja. On plamti, u eksploziji i imploziji, i traži izuzetnu spremnost razlistavanja erudicije i memorije, u snaženju unutarnjih moći subjekta – one dubine, zamagljene igrama egzistencijalnih privida, u kojima, ipak, pulsiraju snaga i sjaj bića. Ono što preostaje, iza finalne ivičnosti, gde tama je, i ništa. U onom bolnom i sublimnom Jedinstvu, čiji je identitet paradoks. Ili ona blizina koja u naslovnoj pesmi knjige postaje „neprimetna i lepa uzajamnost“:

*Prijatelju kada si drvo znam kako miriše tvoje lišće  
Kada si kiša probam ukus svake kapi  
Kada se ptica širim krila  
Kada si vatra hranim te plamenom iz ruke  
Kada si vetar čekam da u meni zdrobiš kamen  
Kada si čovek ćutim*

Ta *višejezičnost* u srcu stvaralačkog govori jezikom egzistencije, jezikom postojanja, jezikom bića. U svakoj od ovih stratosfera boravi pesnikinjin stih. Rastvorena kap njene pesme stoga je realna i jedina, osetljiva i ranjiva supremacija nekog ko je „manji od mrava sa srcem većim od svemira“. Osnažena mogućnost da u svakom svom Ti budeš bar malo više Ja. U samoj prizmi metafizičkih opcija – „Da se oslobodiš one zlokobne poniznosti pred nepostojanjem“.

U filozofskom i poetičkom poimanju i unikatno plodotvornoj poetskoj misiji Eve Zonenberg to je odgovor „nadstvarnoj moći“ kojoj ne možemo umaći; večita dvojnost stvaralaštva i enigma bića: apejronski dar kojim smo *obeleženi* i *krunisani*, subfebrilni strah, moć, užas i radost pesme koja svakim početkom, pa i vlastitim, otplaćuje svoj „metafizički dug“.

I tako opet dolazimo do prevodiočevog sjajnog termina „najpoeziotvornije“, koji se čudesno podudara sa naslovom njenog izbora poezije Eve Zonenberg – *NEURACUNLJIVI*. Oni, koje pesnikinja sama u XII pismu Bašou naziva, misleći na Bašoa, „vlasnikom ključa izlazećeg sunca“.

Jer odbačeni, neshvaćeni, uostalom, jesu oni tako prevlasno posebni, drugačiji. Oni što su već, ili uvek, u nekoj od budućnosti.